

SORTIM DE L'OMBRA: CONTRA LA IGNORÀNCIA I LA DESIGUALTAT

Lliçó inaugural del curs 2016-2017 de la UAB a càrrec de la Sra. Rosa Maria Calaf

Bon dia, rectora, degans, claustre de professors, representants de les institucions i de la societat civil, estudiants, senyores i senyors,

Fa molt de temps, algú em va dir al Japó: «Si no esperes l'inesperat, mai no succeirà». Estar avui dirigint-los aquestes paraules ho corrobora. Sempre m'he sentit molt afortunada en la meua vida i la cita d'avui és una altra bona raó per sentir-me'n. Tota la meua gratitud, doncs, per als que heu decidit que sigui avui aquí.

Sento un respecte profund i moltíssima admiració per les institucions d'ensenyament. Només el saber ens fa lliures. Només la llibertat ens fa iguals. Sento per la Universitat Autònoma de Barcelona un afecte i una vinculació especials perquè he col·laborat amb el seu professorat en diverses ocasions i, fins i tot, he apadrinat alguna promoció de la Facultat de Ciències de la Comunicació.

Confesso que, cada vegada —i han estat moltes— que exerceixo de padrina no puc evitar recordar els meus temps en aquella nova Facultat de Dret, situada en la incipient ciutat universitària al final de l'encara avinguda del Generalísimo. Amb jardí i una lluminosa cafeteria... No en va es deia que era «l'únic bar de Barcelona que tenia Facultat». Confesso que sento certa nostàlgia de la meua senzilla Escola Oficial de Periodisme dels 60, a les Rambles, tot i que no oblidó les seves abundants deficiències i els perillous biaixos. Confesso que m'emociona la distinció i m'inquieta la responsabilitat de veure'm en aquesta tarima 50 anys després.

La meua vida em sembla, de vegades, com una fantasia. He tingut casa al Nova York de Ronald Reagan, al Moscou soviètic de Mikhaïl Gorbtxov, al Buenos Aires de Carlos Menem, a la Roma de Silvio Berlusconi i al Vaticà de Joan Pau II, al Moscou rus de Boris Ieltsin, al Hong Kong de la Xina potència del segle XXI i al Pequín olímpic. I ja he visitat 183 països. Me'n falten 11. És com un somni que s'ha complert. Els somnis s'aconsegueixen, perseguint amb afany, superant les nostres pròpies pors davant de situacions desconegudes. I, amb una mica de bona sort!

En les recomanacions per a «lliçons inaugurals» —si més no, en les nord-americanes— s'indica que cal iniciar-les parlant d'un mateix... Ja ho veieu: això faig.

Em resulta força estrany perquè, com a periodista, el que solc fer i el que he de fer és parlar dels altres, com a simple intermediària. He viatjat a la recerca del que tenim dret a saber i he tractat d'explicar-ho. El reporter és la veu dels sense veu, l'oïda i els ulls dels qui no hi són per escoltar-los. És simplement un pont.

Vaig tenir la fortuna de néixer en una família extraordinària. La mare, enèrgica i moderna. El pare, àvid lector. Tots dos grans melòmans. Pel costat patern, vinyes, ametllers i oliveres, elaboració i exportació de vins i misteles, al Baix Penedès, enganxats a la terra —encara que el meu pare ja no directament, perquè se'n va anar a estudiar a Barcelona. Pel matern, un avi

empresari, innovador i viatger que, en les albors de 1900 va anar a l'Índia, i després a Amèrica, i per Europa...

M'agradaria dedicar-los aquest honor d'inaugurar el curs 2016-2017 a ells i als meus mestres, a les aules i a la professió. Ells em van permetre ser com era, rebel, i em van donar suport en el que volia fer, apropar els mons d'aquest món. Ells em van facilitar les millors eines per consolidar el meu projecte vital.

La meua mare em parlava de dones en lluita per la seva independència. El meu avi no m'explicava contes, sinó històries de personatges reals i aventures viscudes. El meu pare em va donar llibres i els estius de la meua adolescència, als 14 anys, em va enviar a estudiar a l'estranger quan imperava a Espanya la foscor i la submissió.

Aquests són els fantàstics vímetes amb què he construït la meua professió, aquest ofici d'explicar el que passa i que, per a mi, és molt més que això: és una forma de vida i un compromís amb la societat.

«No ens hem de posar límits, només el respecte pels altres», em van ensenyar a casa. «No cal disculpar-se per la pròpia capacitat, però sí que cal esforçar-se per no malbaratar-la», van insistir a l'escola. «Es poden alterar els models establerts per altres per fer-nos viure les nostres vides», em van explicar en reunions universitàries de protesta. Com agraeixo aquests ensenyaments!

Em vaig quedar amb una frase d'Eleanor Roosevelt: «ningú pot fer-te sentir inferior sense el teu consentiment».

Vaig tenir la fortuna d'aprendre del que és diferent i em vaig obstinar a fer del planeta casa meua... Això sí, tenint cura de les meves arrels mediterrànies. Per a mi, com deia Hemingway, casa meua no és per viure-hi sinó per tornar-hi. Tot i que crec que encara no hi he tornat del tot. Això serà, potser, si algun dia perdo la necessitat de tafanejar de país en país. Ja de petita deia que volia ser exploradora. I, fins a cert punt, penso que potser ho he estat una mica quan em posen l'etiqueta de pionera per la meua manera de viure i treballar en aquell marc encara de dictadura i de masclisme explícit. Segurament vaig ser la primera reportera radiofònica de carrer, en una unitat mòbil i micròfon en mà. Gens femení tampoc no era l'àmbit de la informació internacional quan vaig començar en els 70. Pensar diferent i ser dona complicava bastant les coses.

S'ha avançat molt en el nostre entorn. Evidentment, molt menys en altres punts del planeta. De tota manera, en general no s'ha acabat amb la històrica divisió de tasques segons el sexe que ha propiciat l'ús i l'abús de poder sobre les dones ni amb el convenciment que el seu paper no està en l'espai públic, que és considerat superior. Assenyalar la diferència mai no és neutral i sempre està jerarquitzada. Cal tornar a proclamar la igualtat en la diferència.

Explicant el món en femení he comprovat que si en alguna cosa hi ha igualtat és en la desigualtat, tot i que, així mateix, malgrat que la dona està discriminada, oprimida i reprimida, en major o menor mesura, sol ser la columna vertebral de la construcció social. Hi ha una igualtat formal, però no una igualtat real. És cert que entre tots els esdeveniments dels segles

XX i XXI, l'avanç progressiu de la dona representa la major revolució social pacífica. No acabada, en absolut.

Si sortim a veure el món...

El Japó, la tercera economia i la nació capdavantera en tecnologia, és profundament masclista. A punt van estar, fa uns 10 anys, de suspendre temporalment la prohibició del concubinat per intentar que el príncep hereu pogués ser pare d'un nen amb alguna concubina, ja que la princesa Aiko, si no canvia la legislació, mai no podrà seure al tron del crisantem. Es creu que es practiquen avortaments selectius en uns dos milions de fetus femenins, cada any, a l'Índia, malgrat que està prohibit informar del sexe del nadó als pares. Els assassinats a mans dels seus familiars d'aquelles dones que gosen desobeir el patró patriarcal al Pakistan, l'Afganistan o Bangla Desh són una constant diària. Un terç de la població femenina pateix violència. 100 milions de dones, diu Amartya Sen, el premi Nobel, han desaparegut del món perquè no són tractades igual ni en nutrició, ni en educació, ni en salut. En l'Iran de Khomeini em vaig veure obligada a entrevistar la seva mà dreta i president del parlament situant-me a la seva esquerra, l'un al costat de l'altre, i sense poder mirar-lo directament. Com a testimoni en judicis o accidents hi han d'haver dues dones, no n'hi ha prou amb una.

És clar que, en les nostres societats avançades, les joves reben un doble missatge: que poden ser i fer el que vulguin, però, alhora, també hi ha una pressió extraordinària per assolir l'ideal de bellesa hiperfemenina que passa únicament per la sensualitat. Es preguntava el diari *The Independent*: per què les dones han d'exhibir el cos i la nuesa per assolir l'èxit com a cantant? Per què s'entrevista a tan poques expertes «dones» en els mitjans?

Als països democràtics i desenvolupats es constata una inquietant regressió. Només alguns apunts:

Hi ha enquestes recents a Espanya que mostren que hi ha noies joves universitàries que consideren acceptable que les seves parelles els controlin el mòbil, com vesteixen i amb qui van.

Als Estats Units la intensitat sexista de la campanya electoral per a la vicepresidència va ser molt superior el 2004 amb Sarah Palin que el 1984 amb Geraldine Ferraro. I no només això, als mitjans digitals va ser pitjor que en els convencionals.

Als Jocs Olímpics de Rio, ja coneixen la valoració flagrantment diferent quan les medallistes eren dones: «la dona d'un jugador dels Bears ha guanyat avui una medalla de bronze a les Olimpíades de Rio», publicava el *Chicago Tribune*.

Un estudi de la Universitat de Cambridge, després d'analitzar 160 milions de paraules de diaris, blogs i xarxes socials, conclou que els homes reben tres vegades més espai o temps en la informació esportiva que les dones i, a sobre, les paraules més usades amb elles són *edat*, *embarassada* o *soltera*, mentre que *ràpid*, *fort* o *fantàstic* són els adjectius més emprats quan es parla d'ells.

La desigualtat, sovint, apareix en el simple exercici dels drets fonamentals. A la vida: a la dona se la mata per ser dona. A la integritat física: atacs sexuals com a possessió. A la vida digna... La pobresa i l'analfabetisme tenen rostre de dona.

En el nostre món laboral proper, veiem la bretxa salarial. A Europa els homes cobren un 19 % més, a Espanya un 17 % més, com a Austràlia, un 19,1 % als EUA i al Regne Unit, i un 29 % al Japó. Els processos de decisió continuen essent masculins tant a l'empresa com en la política o l'economia. Als Estats Units, el 52 % de la població són dones i només hi ha un 20 % de senadores. Tot i així, hi ha moltes més dones en la política que abans, però com es preguntava Susanne Franks, no deu ser perquè ara el poder és en l'economia? Arribem deu anys tard a l'objectiu de paritat en les grans empreses. Al pas actual, es trigarà 40 anys a aconseguir el 60-40. Les quotes són polèmiques, però amb els informes a la mà, no es pot negar que la pressió regulatòria funciona.

Si l'actitud discriminatòria és tan resistent en contextos democràtics i en temps de pau, imaginem com pot ser en estats fallits i en temps de guerra.

L'*American Journal of Public Health* estima que a la República Democràtica del Congo 40 dones són violades cada dia i ja en porten més de 200.000. La violència sexual s'ha perfeccionat com a arma de guerra.

«Stop rape now» —aturem les violacions ara— és una campanya de Nacions Unides. Ban Ki-moon va reconèixer que la manca de protecció de la dona era el major fracàs de l'organització. La violació no es va incloure com a atemptat als drets humans fins al Tribunal Penal Internacional per als Balcans i per a Ruanda.

Crec que hi ha una profunda simbiosi entre les polítiques generals i les que afecten directament les dones, així com entre el respecte pels Drets Humans Universal i els Drets de la Dona. La seva inclusió s'ha aconseguit tardanament i requereix un estat d'alerta permanent. Presenten una extrema fragilitat, especialment en situacions de crisi, de precarietat, de violència...

El debat ha d'estar molt present en l'agenda d'avui perquè queda molt per fer. I no només per això, sinó perquè s'adverteixen retrocessos inquietants.

El World Forum va constatar que, si el 2005 el Canadà estava al 7è lloc en condició femenina, en cinc anys va caure al 20è. Allà, com als EUA, com en la majoria de països, els estudis amb visió de gènere s'han retallat i, fins i tot, anul·lat. Aquestes retallades, el fet que s'hagi aconseguit desacreditar el feminisme, que la segona onada del feminisme estigui envellint, el fet que les joves semblin fugir del feminisme són una realitat que ens ha de portar a preguntar-nos com de necessari és recuperar el valor de l'etiqueta, així com esforçar-nos a dissenyar estratègies i lluites. Empoderar les dones dóna poder a les comunitats.

En les declaracions oficials es diu molt; en la realitat, la voluntat de canvi escasseja. Al sud es vol que les dones creguin que no hi ha més opció que resagnar-se. Al nord es vol que creguem que no cal fer res perquè la igualtat ja està aconseguida. Les dues afirmacions són mentida. En unes regions les dones amb prou feines estan iniciant la marató, mentre que en altres només

estan a mig camí. Els desafiaments que hi ha al davant són enormes, si volem sortir de l'ombra. I això és cosa de tots, dones i homes.

No hi ha satisfacció comparable al fet que algunes companyes em diguin que els vaig obrir camí, al fet que algunes dones m'assegurin que les he inspirat. Encara que, en realitat, sí que hi haurà una satisfacció més gran: quan ja no aparegui a les notícies allò de «la primera dona que ocupa el càrrec de...» i quan es reconegui les dones que són un referent.

He perdut el compte de les vegades que m'han pujat als ulls llàgrimes de pena i de ràbia davant la injusta manca d'opcions de les dones... És inesborrable la careta de perplexitat i el silenci punyent d'una nena en un poble pakistanès a la qual un col·lega li va preguntar què volia ser de gran... Com si pogués triar!

La manca d'opcions és la injustícia més gran. Malversar les que es tenen és el menyspreu més gran pels altres. Negar-les és expressió de la maldat. Deia Eduardo Galeano que es vol fer creure que la pobresa és inevitable, que és inherent a l'esdevenir del món, aliena a la voluntat humana... I hi ha qui diu fins i tot que els mateixos pobres en són els responsables... I resulta, però, que la pobresa és una violació dels drets humans. Com ho és la discriminació de les dones. I només l'escola protegirà la humanitat contra les dues xacres.

Una enquesta recent ha mostrat com, en una comunitat senegalesa, invertir un any més en l'escolarització d'un nen pobre fa que un 8 % de famílies surti de la pobresa. En una consulta de Nacions Unides a més de nou milions de persones de més de cent països sobre què fa que la vida millori la resposta majoritària va ser: l'educació.

María de Zayas escrivia en les albors del segle XVII: «i així per tenir-nos subjectes, aneu aflaquint les nostres forces amb els temors de l'honra i el nostre enteniment amb la cautela de la vergonya. Donant-nos per espases, filoses, i per llibres, coixinets.»

Efectivament, l'educació és un catalitzador de drets. No deixar saber sempre ha significat voler dominar. Sense el coneixement és impossible construir l'edifici de la igualtat i, per tant, una societat justa. D'oportunitats i de reconeixement iguals per a tothom. Que propiciï el desenvolupament humà, que col·loqui la dona on ha de ser com a meitat de la població que és.

Als estudiants, permeteu-me que us assenyali que pertanyeu a unes generacions singulars.

Els vostres pares s'han esforçat per vosaltres. Sovint, se us ha deixat creure que tot ve donat i que se us deu. Que l'èxit no s'aconsegueix amb esforç, capacitats i talent, sinó, massa sovint, amb l'exposició mediàtica i el desvergonyiment. Es confon, de fet, l'èxit amb l'excel·lència. Deixeu-me, però, que també us digui que l'autoestima que no es basa en assoliments personals, autèntics i essencials és una via segura cap a la decepció. El procés de triar i la lluita per mantenir la pròpia integritat serà una constant. La temptació de la drecera i del diner fàcil apareixerà sota disfresses diverses. Cal saber reconèixer-la i plantar-li cara preguntant-nos si serem capaços de viure havent-hi cedit.

Vivim en una era tecnològica en què tot té preu i gairebé res no té valor, en la qual tot és efímer. Que menysprea la memòria i considera prescindible la cultura. L'escepticisme comença a sacsejar l'esperança en els avenços tecnològics i creix el temor que aquests acabin aixafant la

humanitat. Aquests són temps de grans expectatives i de realitats frustrants. Zygmunt Bauman creu que fer les preguntes adequades marca la diferència entre *destí* i *destinació*, entre deixar-se portar sense rumb o tenir clar cap a on volem anar.

La desgràcia de la situació contemporània de la nostra civilització moderna, segons Cornelius Castoriadis, és que va deixar de qüestionar-se a ella mateixa. Es pot dir que qüestionar les premisses que semblen inqüestionables del nostre model de vida és un servei prioritari que hem de prestar als nostres descendents i a nosaltres mateixos.

L'actual moment de crisi, no només econòmica sinó de valors, indica com n'és d'essencial fer-ho i fer-ho aviat per evitar que ens converteixin, definitivament, en una societat de consumidors de béns i idees, dòcils i espantats, enlloc de ciutadans preparats i crítics. No puc resistir-me a esmentar la importància i la responsabilitat dels mitjans de comunicació, siguin convencionals o digitals, a l'hora de crear model social.

No puc evitar destacar la necessitat d'una informació de qualitat. Rigorosa, veraç, plural, independent. No puc defugir insistir que s'està oblidant que l'objectiu del periodisme és fer visible l'invisible. És anar on hi ha el silenci. És servir la societat i el bé comú, no determinats interessos.

Els enemics de l'equitat sempre voldran fer callar el pluralisme. Amb l'assassinat, amb la intimidació, amb la censura o convertint-lo en espectacle.

S'ofereix infoentreteniment, una barreja tòxica d'informació que desinforma i de diversió que embruteix. Es prioritza el que impacta sobre el que importa. El que és rellevant s'oblida en benefici del més nou. Impera l'acceleració creixent de l'agenda mediàtica i política, dominada per una visió a curt termini i molt centrada en la immediatesa. Es vol fer creure que estem informats quan en realitat estem entretinguts. En el millor dels casos, amb fins mercantilistes, aliens a la vocació informativa. En el pitjor, amb voluntat manipuladora, reverent amb la instal·lació d'un pensament únic. Cal preguntar-se si la premsa és on hi ha la notícia o la notícia és on hi ha la premsa.

Tal com es va concloure fa més d'una dècada en un congrés a Salzburg, les pressions del mercat estan erosionant la qualitat del periodisme.

Walter Lippman, quan era degà de la premsa nord-americana, deia que fa uns anys que consumim informació preuinada i que estem colonitzats per una elit que dirigeix l'opinió pública.

Cada vegada hi ha més empreses i institucions dominants que estan aconseguint una influència desproporcionada en la construcció i en la disseminació de missatges i, per tant, de valors. L'increment del flux informatiu i del nombre de mitjans de comunicació genera una allau de missatges. No obstant això, aquest fet no comporta ni més informació ni que sigui millor. La «totologia» i la precarietat són càrregues de profunditat.

La paradoxa és que, avui, la censura a les democràcies s'exerceix tant per la supressió d'informació com per l'abundància d'aquesta. Un excés de notícies —o suposades notícies— que és impossible absorbir i processar.

Penso que, en les últimes dècades, el periodisme ha estat una eina de denúncia i un bon antídote contra la mentida. Ara, però, el periodisme ha anat perdent aquesta capacitat.

Thomas Jefferson, tercer president dels Estats Units d'Amèrica i redactor principal de la seva *Declaració d'independència*, escrivia que una nació ignorant mai no podria ser lliure. En canvi, veiem com es posen traves a la creació d'una ciutadania sana, capaç de ser bastió de drets i llibertats. Rebre informació de qualitat és un dret que cal exigir, però, alhora, buscar-ne és un deure que cal complir. Tanmateix, es tendeix a ser un públic apàtic, conformista, indiferent. De fet, cada vegada més perillós per a ell mateix. Tucídides deia que cal triar entre descansar i ser lliures.

Sempre he cregut en una educació liberal i hi he cregut perquè recordo el que va dir Jean Piaget: «l'educació ens ha d'ajudar a construir dones i homes amb capacitat crítica i professionals, dones i homes, capaços de fer que la societat canviï a millor». Formar i informar són els dos pilars que la sustenten. Tots dos comparteixen com a funció ensenyar a pensar i propiciar la lluita contra l'amnèsia selectiva de tants grans temes oblidats, crisis silencioses, continents ignorats.

Es va lluitar molt per canviar el futur i, en aquests moments d'incertesa i retrocessos, es diria que cal lluitar perquè el futur no ens canviï. El món, en opinió de David Hayes, ha entrat en aquest segle amb un dèficit d'ideari, d'ètica, d'institucions solvents, de lideratge polític qualitatiu i moral... L'economia s'ha constituït en el principal cos doctrinal. La *persona* es veu desplaçada del centre d'atenció. No podem permetre-ho. No podem acceptar que el segle XX fos el de la utopia i que el segle XXI acabi essent el de la nostàlgia.

Aquest curs que inaugurem avui té al davant una oportunitat i un imperatiu: avançar cap a una transformació social responsable i afirmar els valors d'aquesta universitat, de manera que compleixi la promesa d'un ensenyament complet i perdurable als seus estudiants per un món millor per a tots. Contra la ignorància i la desigualtat.

Gràcies pel privilegi de compartir aquest moment.

Bellaterra, Cerdanyola del Vallès, 3 d'octubre de 2016